

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

LÄGESRAPPORT: De samiska språken i Sverige 2015

© Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige 2016.

Omslagsbild: Lansering av app "Sápmi knacka på!" Foto: Anders Östergren

Innehåll

Förord	5
Slutsatser	6
Loahppaboáđus	7
Inledning	8
1. Lagar och attityder	9
Statushöjning av språk och utbildning utifrån en samisk norm.....	10
Händelser i Sápmi	11
2. Utbildning och språklig utveckling	12
Förskolan	12
Förutsättningar för språkundervisning	13
Modersmålsundervisning	13
Fjärrundervisning.....	13
Skolinspektionen.....	14
Starka utbildningsmodeller.....	14
Samiskt språklyft.....	14
Ämneslärarutbildning 4-9 och gymnasiet.....	15
Modersmålsutbildning.....	16
Händelser i Sápmi	16
Samernas utbildningscentrum	17
Samiska på universitet	17
Ny samisk professor.....	18
Språkmaterial.....	18
Samernas bibliotek	19
Förstärkt läromedelsbudget	19
Giellabiesse - Giellabiesse - Giellebiesie	19
Översättningar och behovet av översättning	20
Sámi Giellagáldu, gemensamt forsknings- och resurscenter för samiska.....	20
Sámás muinna/Sámásta mujna/ Saemesth munnjen	20
3. Kartläggning och strukturer	21
Samiskans mötesplatser	21
Språket inom nya domäner	22
Händelser i Sápmi	22
Samisk språkkonferens i Lycksele	22
Språket digitalt.....	23
Slutord	24
Bilaga: Modeller och erfarenheter	25

Förord

Sametinget (Samiskt språkcentrum) har i uppdrag att lämna en lägesrapport om situationen för de samiska språken i Sverige 2015. Sametingets och Samiskt språkcentrums uppdrag är enligt regleringsbrevet (Kulturdepartementet 2015-12-10):

*Sametinget ska bidra till det samiska språkets användning och ställning i samhället, framförallt i de traditionellt samiska områdena. Med samiska avses samtliga varieteter av språket inom den svenska delen av Sápmi.
Språkcentrums arbete ska utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser. Språkcentrum ska samråda med andra samiska institutioner och organisationer för att samordna, komplettera och effektivisera arbetet med att revitalisera det samiska språket. Utvecklingsinsatser som utarbetas ska dokumenteras och kunskap om dessa ska spridas.*

I denna årliga lägesrapport delger vi erfarenheter och kunskap kring de samiska språken. Även i år får skola och utbildning stort utrymme eftersom dessa sektorer bär de starkaste och viktigaste revitaliseringsverktygen. Till lägesrapporten bifogas lyckade exempel på samiska språkrevitaliserings-satsningar.

Våra tidigare generationer har byggt upp de samiska språken, traditionerna, kunskaperna och normerna som vi respektfullt vördar. Dessa värden lever fortfarande i det samiska samhället och i olika delar av Sápmi, medan de i andra områden och samiska sammanhang har försvunnit. Vi vet att det beror på den kolonisering som vi har utsatts för och som gått långt. Mitt i vårt moderna samhälle kämpar vi och vill behålla våra språk, vårt tankesätt och vår samiska kultur. Det finns en oerhörd styrka i vår kultur!

Marie Louise Allas

Sametinget
Avdelningschef kultur, språk och information

Ingegerd Vannar & Sylvia Sparrock

Samiskt språkcentrum
Arbetsledare

Slutsatser

Det minoritetspolitiska arbetet har pågått sedan minoritetsreformen 2010. Enligt FN-organet Unescos bedömningar är alla samiska språk hotade. Ansvaret på nationell nivå vilar på riksdag, regering och kommuner. Samisk språkrevitalisering behöver nu sammanfattas och tas vidare till ett nationellt måldokument där det framgår tydligt vad Sverige vill med de samiska språken. Det behövs både för språkens faktiska revitalisering och ur ett statushöjande perspektiv.

- **Sametinget föreslår att myndigheten snarast får i uppdrag att tillsammans med regeringen påbörja arbetet för nationella mål för de samiska språken samt att Sametinget får i uppdrag att fortsätta arbetet med handlingsprogram/handlingsplan.**

Det samiska folket har själv ett ansvar att förvalta och överföra de samiska språken men allt ansvar får inte åläggas det samiska civilsamhället. Föräldrars strävan att bibehålla och revitalisera de samiska språken via förskolan begränsas inte sällan till den lägsta nivån och med en vag ambition från majoritetssamhället.

Många samiska förskolebarn får i deras vardagliga lärmiljö inte möjlighet att lära sig samiska tillräckligt, trots flera års minoritetspolitiskt arbete. Det är angeläget att tydliggöra innebörden i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk så att den inte fortsätter att tolkas olika i olika kommuner.

- **Sametinget föreslår att 17 § i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ändras till att följa skrivningen i Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, alltså att "hela eller delar av" i lagtexten ändras till "en väsentlig del". Det behöver säkerställas att barns tillgång till språket är jämlik och rättssäker i hela Sverige.**

En lång rad akuta frågeställningar behöver svar; om antalet talare ökar, om språken används i nya domäner och huruvida positiva attityder till och växande intresse för samiska språk verkligen bidrar till revitalisering?

- **Sametinget föreslår att resurser tillhandahålls för arbetet med kartläggningen av de samiska språken, utifrån den förstudie som lämnades i mars 2015.**

Ett raskt och reellt sätt att öka antalet personer med högre utbildning i samiska som därmed kan fylla behovet av lärare samt i övrigt bidra till samiskans revitalisering, är ett samiskt språklyft inspirerat av Norge. Där kan den som studerar samiska söka stipendier hos Sametinget och/eller Nordland fylke.

- **Sametinget föreslår att ett samiskt språklyft snarast initieras, vars första syfte är att tillhandahålla ett ekonomiskt stöd som studenter i samiska på gymnasie- och högskolenivå kan ansöka om.**

Loahppaboadus

Unnitlogupolitihkalaš bargu lea leamaš jođus jagi 2010 unnitlogureformma rájes, ja sámi giellaealáskahttinbarggu galggalii dál loktejuvvot badjelii ja šaddat našuvnnalaš ulbmildokumeantan mas čielgasit bohtá ovdan maid Ruotta dáhttu sámegeielaiguin. Dat livččii dárbbášlaš sihke giela ealáskahttima dihte, ja árvoloktenperspektiivva dihte. Leat riikabeaivi, ráđđehus ja gielddat geat guddet ovddasvástádusa našuvnnalaš dásis. ON-orgána UNESCO atná visot sámegeielaid uhkiduvvon giellan.

- **Sámediggi evttoha ahte eiseváldi dakkaviđe gohččojuvvo ovttas ráđđehusain bargagoahtit sámegeielaid našuvnnalaš mihttomeriiguin, ja ahte Sámediggi joatká barggu doaimmaprogrammain/doaimmaplánain.**

Sámi álbmogis lea alddis ovddasvástádus hálddašit ja viidásit sirdit sámi gielaid, muhto sámi siviilaservodat ii galgga dárbbášit akto guoddit olles ovddasvástádusa. Váhnemiid rahčamušat bisuhit ja ealáskahttit sámegeiela ovdaskuvlla bokte ožžot dávjá unnimus doarjaga, ja eanetloguservodaga rahčamušat sámegeiela ektui leat maid hui láivásat.

Olu sámi ovdaskuvlamánát eai oaččo beaivválaš oahppobirrasis oahppat nohkka sámegeiela, vaikko unnitlogupolitihkalaš bargu lea leamaš jođus mánggaid jagiid. Lea hui dárbbášlaš čielggasindahkat našuvnnalaš unnitloguid ja unnitlogugielaid lága sisdoalu, nu ahte gielddaid eai šat beasa dulkot lága iežaset dáhtuid mielde.

- **Sámediggi evttoha ahte 17 § lágas (2009:724) našuvnnalaš unnitloguid ja unnitlogugielaid birra rievdaduvvo nu ahte čuovvu seamma oaivila go Eurohpá-julggaštus unnitlogugielaid birra, namalassii ahte go láchkateaksta cealká "olles dahje muhtun oassi" de dat rievdaduvvo "mearkkašahtti oassin". Dasto ferte maid sihkkarastit ahte visot mánáin olles Ruotas lea dásseárvosaš ja riektesihkkaris vejolašvuohta oažžut giela.**

Olu jearaldagaide dárbbášit vástádusaid, lassánit go ságasteaddjit, geavahuvvo go giella ođđa domenain, ja leat go posiitiiva miellaguottut ja beroštupmi veahkkin sámegeiela ealáskahttimis?

- **Sámediggi evttoha ahte juolluduvvojit resurssat sámegeielaid kártemii, mas dahkkui ovdaguorahallan njukčamánu 2015.**

Álkes ja čađahahtti vuohki lasihit sin geain lea alit oahppu sámegeielas, ja deavdit oahpaheaddjedárbbuid ja maddái loktet sámegeiela ealáskahttima lea ahte čuovvolit Norggabeal vuogi. Doppe sáhttet studeanttat geat lohket sámegeiela ohcat stipeandda Sámedikkis ja/dahje Nordlándda fylkkas.

- **Sámediggi evttoha farggamusat álggahit sámi giellaloktema mas mihttun lea vuosttažettiin ásahit ekonomalaš doarjaga maid sámi studeanttat joatkkaskuvlla ja allaskuvlla dásis sáhttet ohcat.**

Inledning

Årets lägesrapport har tre huvudkapitel; om lagar och attityder, utbildning och språklig utveckling, kartläggning och strukturer. Liksom i fjolårets rapport följer vi Unescos nio kriterier för hotade språk¹. Kriterierna är på svenska, enligt utredningen "Att återta mitt språk" (SOU 2006:19):

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner,
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket,
9. samt vilket språkmateriel det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.

Sametinget har enligt Sametingslagen (1992:1 433) 2 kap 1§ 3p till uppgift att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet. Sametingets språknämnd har under 2015 genomfört ett omfattande arbete med att utarbeta Sametingets nya språkpolitiska handlingsprogram som för närvarande ligger för beslut i Sametingets plenum. Det språkpolitiska handlingsprogrammet är det viktigaste styrdokumentet inom ansvarsområdet.

De föreslagna målen och visionen för Sametingets språkpolitik utgår från en självklar tanke om att samiskan ska vara ett levande språk nära kopplat till samisk kultur och samhällsliv. Som Samiskt språkcentrum visat i tidigare lägesrapporter så är läget idag det motsatta. Alla samiska språk är hotade och det finns akuta behov för åtgärder.

¹ Language Vitality and Endangerment, www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf

1. Lagar och attityder

Kapitlet berör Unescos punkter 7 och 8, om språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället samt hur gruppens egna attityder är till det egna språket.

Sametingets och Samiskt språkcentrums ansvar är enligt Sametingslagen (1992:1433) 2 kap. stort:

- 1 § Till Sametingets uppgifter hör särskilt att...
3. fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet.

Enligt regleringsbrevet ska "Samiskt språkcentrums arbete ... utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser." För att ha en chans att genomföra uppgiften och verkligen ta det ansvar för språkrevitalisering som både lagstiftare och det samiska folket förväntar sig behöver myndigheten större handlingsutrymme - och stöd från nationella mål för det samiska språket.

Norge har sådana nationella mål. Så här skriver norska regeringen i sin nationella handlingsplan:

Handlingsplanens hovedfokus er å legge forholdene til rette for å øke antallet aktive samiske språkbrukere. Dette skal gjøres gjennom tiltak rettet mot å styrke opplæringen i samisk i barnehagen og grunntutdanningen, gjennom å legge til rette for etablering av flere arenaer for bruk av samisk språk og gjennom en sterkere satsing på rekruttering til samiskspråklig utdanning og utdanning med samisk i fagkretsen.²

“ So you have to look

back at the past and figure out how it is that we have been separated as tribal peoples from our languages. It has a lot to do with the policies that have been set upon us by the federal government, that have tried to separate the people from the ideas that make up their world view. And as time goes by, little bits of that world view just kind of disappear, just kind of fall off and are lost.”

Leanne Hilton i *Flutes of Fire: Essays on California Indian Languages* (1993)

“ Fertet maŋos geahččat

jus galggat ipmirdit got min čearddat ná leat earuhuvvon iežamet gielain. Lea hui olu daid politihkalaš oainnuid sivva maid eiseválddit min nala leat bidjan, sii leat geahččalan doalahit olbmuid eret dain jurdagiin mat leat vuođđun sin vuohkái geahččat máilmmi. Ja go áiggít gollet de mii veahážiid mielde massit ja lahppit min iežamet vugiid oaidnit máilmmi.”

Leanne Hilton girjjis *Flutes of Fire: Essays on California Indian Languages* (1993)

I Sverige finns det inte på samma sätt någon uttalad nationell målsättning med de samiska språken. Sametingets språkpolitiska vilja möts därför inte av någon motsvarande nationell strävan. Sametinget formulerar målsättningar och förslag men har ingen reell makt att genomföra förändringar. Graden av språkligt självbestämmande är alltså låg. En nationell handlingsplan behöver ha höga ambitioner och ge ett stort samiskt självbestämmande.

De lagar som berör revitalisering av det samiska språket behöver dra åt samma håll. Det gör de inte idag. I kapitel två återkommer vi hur skollagstiftningen försvårar arbetet med andra lagars intentioner. I grundlagen står det så här om det samiska folkets rättigheter i Sverige:

² <https://www.sametinget.no/Spraak>

Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. (Regeringsformen 1 kap. 2 §)

Andra lagar konkretiserar regeringsformens skrivning om språk och unga:

I Språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt. (Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk 4 §)

Sametinget ser det som nödvändigt att i Lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk och i Språklagen (2009:600) tydliggöra att samerna är ett urfolk, och inte enbart en nationell minoritet. För att säkerställa samers språkliga rättigheter är det viktigt att svensk lagstiftning harmoniserar med de internationella konventioner och överenskommelser som Sverige har antagit, också vad avser urfolks rättigheter.

Så länge lagstiftning och samhällets företrädare är tveksamma eller otydliga när det gäller vilja och avsikt med den samiska språk- och samhällsutvecklingen fortsätter också ifrågasättandet av samer på lokal nivå. Många är de samiska elever som tvingas bära ansvaret att informera klasskamrater och lärare på grund av majoritetsbefolkningens bristande kunskap om urfolket samerna. Att alltid behöva vara förberedd på olika, negativa attityder och frågeställningar om det samiska är tungt och framför allt för barn och ungdomar, inte acceptabelt.

Samernas tanke sätt utgår från den egna kulturen som norm och utifrån samiska värderingar. Detta bör vara en utgångspunkt (Vuolggasadji) för samiska angelägenheter. Ett sätt att göra det är att lära av samisk forskning. Asta Mitkijá Baltos och Gunilla Johanssons forskning i sameskolorna i Gällivare och Jokkmokk, publicerad i Diedut 4/2008, efterlyser en förändring av hela det offentliga och formella systemet med myndigheter, politiker, lagar och dokument så att det anpassas till samiska behov och utifrån samiska grundvärderingar. Jon Todal, språkforskare vid Sámi Allaskuvla i Guovdageaidnu efterlyser också en mer fast ordning där långvariga forskningsprojekt som genomförs och som ger bra resultat bör övergå i en mer fast ordning i det samiska utbildningssystemet, se bilaga 1. Annars tenderar de goda resultaten inte att leda till en utvecklad samisk utbildning och språkutveckling överlag.

Statushöjning av språk och utbildning utifrån en samisk norm

Ännu idag möter vi attitydsnormen enspråkighet, vilket inneburit att även samer ansetts att samiskan är ett mindre viktigt språk. Tiderna förändras och idag finns kännedom om att mångfald och flerspråkighet berikar individerna. Sametingets pågående arbete med att växla över till samiska som förstaspråk i administration och politik är viktigt. Processen kommer att behöva resurser både vad avser tid och ekonomi.

Dagens föräldrageneration har stor medvetenhet kring flerspråkighet och lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk erkänner och synliggör att Sverige är ett flerspråkigt land, vilket är mycket positivt. Det är dock en bit kvar till att det samiska samhället som helhet och samer i allmänhet, tilltror samiska språket och kulturen en så hög status att man kan använda det i de flesta sammanhang, skriftligt och muntligt. Det är mycket troligt att språkbytesprocessen från samiska till svenska inte har brutits ännu, möjligen har det saktat in på vissa områden och det finns positiva exempel som ger framtidstro. Vi skönjer en positiv attitydförändring bland samiska ungdomar där

viljan att lära sig samiska har ökat. Den negativa utvecklingen beror på långvarig koloniseringen av den samiska kulturen och språket där den nedvärderande inställningen har ändrat normerna även för samerna själva för vad man sätter värde i. Detta är ett väl känt fenomen bland andra urfolk i hela världen. Att arbeta med dekolonisering, att åter värdera sin egen kultur, har börjat bära frukt exempelvis hos maorierna på Nya Zeeland. Att skapa en dekoloniseringsprocess är ett ansvar för samerna själva. Däremot har svenska staten ett ansvar att skapa förutsättningar så att det samiska samhället får reella möjligheter att återta/revitalisera sitt språk och sin kultur.

För att nå en hög nivå av stabilitet på den samiska utbildningen krävs en stark organisation av språkstrukturen både i det samiska utbildningssystemet och i det svenska, där utbildning av samiskt språk och samisk kultur genomförs. Det är en strukturell brist att den samiska utbildningen och kulturmedvetenheten i för hög grad bygger på enskilda personers intresse och kunskap. Det förekommer alltför ofta att lärare och skolledningar måste tolka diffusa dokument för att införa ett samiskt perspektiv i en läroplan som är skriven utifrån en svensk norm. Det krävs en tydlig medvetenhet om *Vuolggasadji*, de samiska värdena och normerna, hos samiska aktörer såsom Sametinget, Sameskolstyrelsen, andra samiska institutioner och aktörer samt inte minst i det samiska utbildningssystemet. En organisering utifrån den samiska kulturella utgångspunkten *Vuolggasadji* ger en stabilitet och statushöjning eftersom den kräver en hög nivå av inbyggd samisk struktur - en röd tråd - på både kunskapsbasen, utformningen av utbildningar, metoder och de redskap som ska användas med tydliga krav på måluppfyllelse i läroplan och kursplaner.

Majoritetssamhället måste också satsa på samisk språköverföring. Först när samiska används som undervisningsspråk inom alla ämnen har samiskan en påtaglig chans att revitaliseras och bli ett levande språk i samhället. I dag är det vanligast att det behandlas som ett objekt, inte ens riktigt som ett skolämne, vilket medför att det blir ingen statushöjning varken i det samiska, eller i det andra samhället. Språkinläringen blir då inte heller på den nivån att eleverna lär sig ett fungerande språk och det genererar inte heller till nya talare.

När samisk pedagogik implementeras, sameskolorna arbetar med starka utbildningsmodeller och lagar drar åt samma håll, kommer förskolor och skolor att kunna fungera som motorer i revitaliseringen av samiska språket enligt intentionerna i lagar och internationella konventioner.

Händelser i Sápmi

Även om revitaliseringsprocessen går långsamt så finns det flera goda exempel på arbete som görs hands on runt om i Sápmi, med och utan Språkcentrums medverkan.

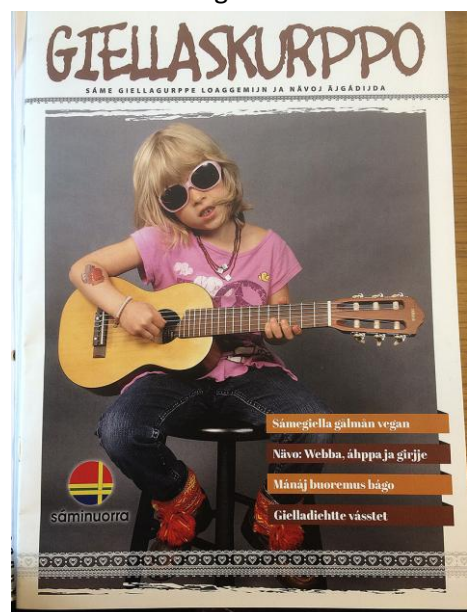
Giellaskurppo

Ungdomsförbundet Sáminuorra tog 2015 fram ett samiskt språkpaket kallat *Giellaskurppo*. *Giellaskurppo* är i första omgången ämnat utdelat till på mödravårds- och barnavårdscentraler i Norrbottens-, Västerbottens-, Jämtlands-, Dalarnas samt Stockholms läns landsting.

“ Om förståelse saknas

att det krävs högt prioriterade rejäla satsningar på samisk språkinläring, fungerar inga andra metoder heller.”

Annika Pasanen, språkforskare i Helsingfors (se bilaga 1)

Giellaskurppo innehåller en CD med visor och ramsor, intervjuer med familjer och experter samt många länkar till förlag, barnprogram etc. Syftet är ett ökat samiskt språkanvändande mellan förälder och barn. Nu har Samiskt språkcentrum tagit över material och rättigheter inför nytryck.

Bágo Cálliid Searvi

I samråd med Bágo Cálliid Searvi, skribent- och författarförening, har Sveriges författarförbund, SFF, 2015 utsett två samiska författarombud med uppgift att verka för samisk litteratur och förbättra samiska författares arbetsvillkor. Norrländska litteratursällskapet stöder utvecklingen och arbetet med samisk litteratur och författarnas villkor. Nystartade Litteraturrekurscentrum i Norrbotten har också samisk- och annan minoritetspråklitteratur på agendan.

Bágo har under 2014 och 2015 arrangerat lyckade Litteraturdagar under Jokkmokks marknad med uppläsningar, workshops, boksläpp och föredrag och deltagit i en mängd olika litterära sammanhang.

För att främja målgruppen yngre har Bágo arrangerat *Giellamiella* skrivartävlingar, i samarbete med Språkcentrum och tidningen Nuorat, målgrupp 18-35 år. Vinnarna presenterades under Jokkmokks marknad 2016 och bidragen publiceras i tidningen Nuorat.

Nya samiska förlag

En glädjande nyhet för en fortsatt utgivning av samisk litteratur är att två nya samiska förlag har grundats under 2015. Det visar att det finns ett stort intresse trots att det inte är vinstgivande att ge ut böcker på samiska.

Foto: Ingegerd Vannar

2. Utbildning och språklig utveckling

Kapitlet berör Unescos punkter 1, 6 och 9, om i vilken grad språket förs över till nästa generation, vilka förutsättningar för språkundervisning som finns samt vilket språkmaterial som finns för språket, till exempel grammatik och ordböcker.

Den nuvarande nivån och takten på språkrevitalisering av de samiska språken är långt från tillräcklig för att öka antalet talare. Generationsöverföring är en kritisk och viktig del i språkrevitalisering. Vi befärdar fortfarande att de samiska språken kan komma att försvinna. Det bästa alternativet på samhällsnivå är att förskolan ger samiska till förskolebarn. Jarmo Lainio, professor i finska vid Stockholms universitet, lyfter upp att en satsning på förskolan är vad som behövs för att nå en bättre utbildning i nationella minoritetsspråk.³

Förskolan

Samiskt språkcentrum vill återigen betona att förskolan är en betydelsefull plattform för att generera nya samiska talare. Skolan och utbildning är den viktigaste arenan i främjande av attityder och bevarande av de samiska språken. Olika faktorer bidrar till att det idag finns strukturella brister inom utbildningssystemet. Effekten av lagen (2009:724) om nationella minoriteter begränsas också

³ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?progr>

avsevärt av att skolsystemet inte är inkluderad i den. Genom att inte inkludera utbildning i denna lag så minskas förutsättningarna för de samiska språkens fortlevnad avsevärt.

Den grupp som är mest entusiastisk men har minst reella möjligheter är småbarnsföräldrar. Det är helt nödvändigt att satsa på denna målgrupp. Här finns en av de framgångsrika nycklarna till generationsöverföring. Äldre modersmålstalare kommer också att behövas i skolsystemet som språkligt och kulturellt stöd. Mycket kunskapsöverföring sker muntligt hos urfolk, också hos samer. På andra håll i världen har man goda erfarenheter av att ha "elders" (äldre resurspersoner) i förskola och skola.

Förutsättningar för språkundervisning

Generellt är principerna för hur en lyckad språkrevitalisering går till väl kända, liksom de viktigaste förutsättningarna som krävs för att det ska fungera. Likväl går det väldigt långsamt med revitaliseringen av de samiska språken.

Det finns ett antal goda exempel på lyckade revitaliseringar från olika platser i världen och även från olika områden i Sápmi. Några goda exempel presenteras och analyseras i bilaga 1. De goda exemplen på samisk revitalisering genom förskola/skola har i liten utsträckning inte blivit bestående beroende på att de genomförts som avgränsade projekt och förutsättningarna i det omgivande samhället. Samhället har sällan tillräcklig förståelse för permanenta språkrevitaliserade förändringar (undantaget Enaresamiskan).

Som vi skrivit i våra tidigare lägesrapporter så spelar utbildningssystemet, inklusive förskola, skola och högre utbildning, en betydelsefull roll för hur väl revitaliseringen kan lyckas. Hur utbildningssystemet utformas och fungerar är tätt sammankopplat till flera av Unescos kriterier.

Modersmålsundervisning

Många samiska elever läser samiska via modersmålsundervisning. Det får dessvärre, med dagens villkor och system, ses som en slags konstgjord andning. Undervisningen hamnar ofta utanför skoltiden, det är enormt svårt att rekrytera lärare och behålla elever som helst inte använder sin fritid till studier. Modersmålsämnet är inte heller från början tänkt som revitaliseringsåtgärd utan har haft som mål att hjälpa barn från andra länder med andra modersmål att anpassa sig snabbare till den svenska skolan. Så länge samiskan inte anses vara värd att fogas in i den vanliga skolvardagen så kommer den inte att fylla sitt syfte som utbildningsämne.

Europarådets expertkommitté för minoritetsspråk slår också fast att modersmålsundervisningen inte är tillräcklig, varken för den enskilde eller för språkets utveckling.⁴

– Det är en tvångsassimilering som fortfarande pågår. Barn måste enligt skollagen gå till skolan och får där inte lära sig samiska - fast de vill det, säger språknämndens ordförande Josefina Lundgren Skerk.⁵

Fjärrundervisning

Från och med 1 juli 2015 regleras fjärrundervisning i Skollagen (2010:800). Fjärrundervisning är interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där läraren och eleven befinner sig i olika lokaler. Huvudmannen får anordna fjärrundervisning då skolan inte har en legitimerad eller behörig lärare för undervisningen ifråga och när elevunderlaget är otillräckligt.

⁴ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6068993>

⁵ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6379354>

Sameskolstyrelsen har sedan hösten 2015 kunnat erbjuda kommunerna ett avtal där fler samiska elever får möjligheter till fjärrundervisning i samiska. Det är en stor uppgift för Sameskolstyrelsen att utveckla fjärrundervisningsmodellen i sin organisation, inte minst att hitta legitimerade lärare för att fylla upp behovet. Sameskolstyrelsen har knutit till sig 14 lärare under 2015. Sameradion rapporterar 3 mars 2016 att Sameskolstyrelsen fått igång fjärrundervisning för över 80 barn i omkring 30 kommuner, från Simrishamn i söder till Kiruna i norr.

Skolinspektionen

Skolinspektionen har i uppdrag att granska skolor så att lagar och regler uppfylls. Den granskning som Skolinspektionen har gjort i kommuner med samiska elever med modersmålsundervisning har i ett flertal fall utmynnat endast i föreläggande om att se till att modersmålsundervisning erbjuds inom skolorna.

Från samiska föräldrar kommer hård kritik att undervisning är undermålig och ges för kort tid, till exempel 60 minuter i veckan. Föräldrar har ofta helt andra förväntningar på hur det samiska språket och kulturen ska värderas. De utgår från en stolt, samisk värdegrund som skiljer sig från hur det svenska samhället visar sig bedöma värdet av samisk språkundervisning. I den föreslagna kartläggningen av de samiska språken skulle ingå en översyn av måluppfyllelsen i undervisningen i de samiska språken inom skolorna, utifrån gällande läroplan och kursplan.

Starka utbildningsmodeller

Starka modeller innefattar fullständigt språkbud, det vill säga att all undervisning sker på målspråket, från förskola till och med grundskola. Detta skriver vi årligen i lägesrapporterna och det föreslås i Sametingets förslag till språkpolitisk handlingsplan. För att komma framåt och kunna uppnå en reell revitalisering av samiskan krävs förändringar i grundläggande strukturer.

Det är positivt att utbildningsminister Gustav Fridolin under början av år 2016 uttryckt att lagar och regler ska ändras så att de följer Europarådets krav och att onödiga hinder för fjärrundervisning ska tas bort. Den allmänna debatten har på senare tid främst handlat om modersmålsundervisningen; hur svårt det är att få till undervisning (lärarbrist etc.) och hur få timmar som eleverna får. Att förbättra modersmålsundervisningen är nödvändigt men det som krävs för ett levande språk är att starka utbildningsmodeller införs och utvecklas i förskolan och skolan.

I Sverige, i kommunerna inte minst, behövs mod och resurser för att reellt satsa på starka utbildningsmodeller där lärande och undervisning utgår utifrån de samiska språken. Samisk språkrevitalisering måste också vara viktig för fler än "språkaktivisterna" och samiska barns föräldrar. Om det omgivande lokala samhället som har makt, inte är engagerat utan lämnar över ansvaret finns det minimala chanser att skapa nya samiska talare. I hela det svenska skolväsendet behöver införas ett obligatoriskt utbildningsmoment med hög kvalitet om samerna som urfolk och samisk kultur. Samisk kultur och samhälle måste också bli en obligatorisk del inom lärarutbildningarna.

Samiskt språklyft

Jokkmokks kommun har haft svårigheter att rekrytera pedagoger med rätt behörighet till förskola/skola. Utifrån denna anledning uppmuntras sökanden från kommunen att studera lärarutbildning med stipendium. Med start läsåret 15/16 ger Jokkmokks kommun stipendier till tre lärarstuderande som erhåller 3000 kr/ mån i 9 månader/läsår under hela lärarutbildningen. Från hösten 2015 har tre personer möjlighet att söka och från hösten 2016 har ytterligare tre personer möjlighet att få stipendium och hösten 2017 ytterligare 1 person. För att vara behörig sökande måste man ha varit folkbokförd i Jokkmokks kommun. (Av de tre som fått stipendium läser två på distans mot Luleå, 1-3 och 4-6. Den tredje läser 7-9-utbildning i Stockholm.) Därutöver finns

möjlighet att söka stipendium på 30 000 kronor till den som nyanställs som utfaller som bonus efter att den anställde arbetat i 3 år.

På norsk sida kan den som studerar samiska språk eller till bristyrke i Sápmi, så som förskollärare, lärare och sjuksköterska på bachelor-nivå, få stipendium från Sámediggi⁶ (Sametinget i Norge), 10 000 kr/termin vid heltidsstudier. Samer från Sverige får stipendiet vid studier i Norge. Samiska studenter från Norge får det för kurser också i Sverige, till exempel samiska i Umeå eller Uppsala.

Den som bor i Nordland fylke⁷ kan därutöver få 15 000 kr/läsår för att studera samiska på högskole- och universitetsnivå. Just nu planerar Nordland för en satsning på samiska lärare. Språket är hotat och förslaget är att betala 200 000 kr/år till den som studerar till lärare i samiska. Fylket vill att också kommunerna ska vara med och betala. I gengäld måste stipendietagaren binda sig att arbeta i kommun i Nordland fylke två eller tre år efter utbildningens slut.

Både Sámediggi och Nordland fylke ger också stipendier till gymnasieelever som läser samiska som första-, andra eller främmande språk, 3 000-8 000 kr/läsår. De som bor i Nordland fylke kan ta emot stipendier från båda myndigheterna.

För högre studier i samiska föreslås språklyft terminsvis som Sametinget handlägger. För den som redan har en lärarutbildning och vill läsa ytterligare ett år samiska föreslår vi studier med full lön. Omvänt bör också den som kan samiska omfattas av språklyftet för att skaffa sig lärarutbildning. Ett sådant språklyft skulle inom förhållandevis kort tid kunna öka tillgången på samisklärare samt bromsa/stoppa "the brain drain" från Sverige till Norge. Också för gymnasiestudier i samiska skulle uppmuntran göra stor skillnad, både för den enskilde och för samhället.

Ämneslärarutbildning 4-9 och gymnasiet

År 2013 beslutade utbildningsdepartementet att det skall inrättas ämneslärarutbildningar i de nationella minoritetsspråken. Utbildningen ska bedrivas av de lärosäten som har nationellt ansvar för respektive språk. Umeå universitet ansvarar för samiska (och meänkieli). Ämneslärarutbildningen innebär att de som gått ut utbildningen blir lärare för årskurs 7-9 samt gymnasiet. Utbildningen är 4,5 respektive 5 år lång, vid heltidsstudier. Den planerade ämneslärarutbildningen i samiska i Umeå 2015 kom inte igång.

Det som behövs ännu mer - och saknas - är en utbildning för förskola och årskurs 1-6. Det är i de lägre årskurserna som det finns behov och arbetsmarknad både inom sameskolorna samt samisk integrering. Det skulle vara en satsning som utgår från de behov som det samiska samhället uttryckt. Lärosätena och utbildningsdepartementet har noterat att en grundskollärarutbildning som omfattar samiska (samt de andra nationella minoritetsspråken) inte är förenlig med de riktlinjer som fastställts för årskurserna 1-6, det finns inga tillgängliga timmar i utbildningsplanen. Södertörns högskola, som ansvarar för lärarutbildning för romani chib, inlämnade en ansökan till utbildningsdepartementet i juni 2014, där man anhöll om att inrätta en utbildning med inriktning på åk 4-6. Högskolan fick muntligt avslag, men vidhåller att en lärarutbildning i romani chib bör inriktas mot skolans lägre åldrar, för att på sikt skapa underlag för ämneslärare.

Det finns alltså ett stort behov av en grundlärarutbildning där samiskt språk och kultur ingår med inriktning mot fritidshem, förskola och grundskola åk 1-3 eller grundskola åk 4-6. Med denna satsning skulle kommunerna på ett enklare sätt finna lärare i samiskt språk och kultur som blir ett

⁶ <https://www.sametinget.no/Stipend-og-tilskudd>

⁷ <https://www.nfk.no/tjenester/samiske-sprakstipend.758571.aspx>

tillskott i lärarkompetensen i den kommunala skolan. Detta medför både en anställningstrygghet för läraren och stabilare utbildningsnivå som ger en kontinuitet som idag i många fall inte finns. Idag försöker kommunerna lösa det genom ständiga rekryteringar av lärare på timbasis.

Modersmålsutbildning

Modersmålsutbildningen som påbörjats vid Umeå universitet är en uppdragsutbildning från Skolverket. Utbildningen sker genom att studenterna kommer in på kurserna på den ordinarie lärarutbildningen. Modersmåls lärare har dock låg status i kommunerna bland annat eftersom de i många fall inte är legitimerade lärare och för att modersmålsundervisningen oftast ligger utanför ordinarie skoltid och utanför de nationella kraven på utbildning.

Sámi Allaskuvla i Guovdageaidnu är en av de viktigaste samiska institutionerna som erbjuder utbildningar om samisk kultur, även för lärare, och som är anpassad till den samiska kulturen och dess värden. Sameskolstyrelsen har påbörjat ett samarbete med utbildning av förskollärare inom sameskolorna, vilket är ett viktigt steg i utvecklingen.

Ett antal koncentrerade kompetensutvecklingsinsatser skulle förbättra lärarsituationen:

- Erbjud utbildning i samiska och samisk kultur för befintliga lärare.
- Engagera och fortbilda språkmentorer, till exempel äldre modersmåls talare, till både lärare och elever samt att dessa mentorer skulle kunna medverka som resurser vid sidan av den pedagogiskt utbildade läraren, vid lektioner på skolan.
- Kompetensutbildning med Samiskt språklyft.

Händelser i Sápmi

Förvaltningsrätten om Europakonventionen

I fjolårets lägesrapport skrev Samiskt språkcentrum om en vårdnadshavare som begärt språkbad vid fem tillfällen för sitt barn, eftersom förskola på sydsamiska inte erbjuds i tillräcklig omfattning och kvalitet. För- och grundskolenämnden i Umeå avslag begäran och med motivering att erbjuda andra revitaliserande åtgärder istället. Vårdnadshavaren överklagade ärendet till förvaltningsrätten med hänvisning till art. 6 (1) Europakonventionen om civila rättigheter och därmed rätt till rättslig prövning. Förvaltningsrätten har i dom meddelat avslag på vårdnadshavarens överklagan med hänvisning till att art. 6(1) inte är tillämplig i målet då det som vårdnadshavaren åberopar (språkbad resor bekostade av kommunen) inte är gällande enligt nationell rätt. Förvaltningsrätten finner att kommunens beslut inte kan upphävas som stridande mot bestämmelsen i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk, inte heller upphävas stridande mot bestämmelse i de andra lagar som åberopas. Idag finns det i Umeå kommun vissa möjligheter för samiska föräldrar med förskolebarn att ansöka om stipendium för språkbad eller för att delta i samiskspråkig verksamhet vid en annan ort.⁸ Föräldern har tillsammans med barnet deltagit på en resa till Norge, som gett god effekt på barnets samiska språkanvändning, men det är svårt att uppnå kontinuitet. Kommunen har också haft en tillfällig lösning med samisk förskola under en vecka.

Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholm har i rapporten, Nationella minoriteter, Rapport om tillämpning av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2013, belyst annan rättsprövning där det tydligt framgår problematik kring språkanvändares svårighet att genom rättsprövning kunna hävda sina språkliga rättigheter som lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk föreskriver, i rapporten enligt lagens § 18. Samma rapport för fram behov av

⁸<http://www.umea.se/umeakommun/kommunochpolitik/tillganglighetmangfaldochjamstallldhet/nationellaminoriteterochminoritetssprak/stipendiumforsprakbadisamiska.4.5d19ef514c9cc988036195.html>

tydligare lagstiftning, tydligare ansvar och behov av tillsynsåtgärder samt att i lagstiftning stärka möjligheter för individer att utkräva sina rättigheter för att förhindra att utfallet av minoritetspolitiken blir beroende av enskilda politikernas och tjänstemäns intresse och förmåga att påverka för att förändra arbetssätt inom förvaltningarna.

Mentorprogram

Samiskt språkcentrum har genomfört mentorprogram inom olika språkområden. För att få ytterligare kunskap och bekräftelse om denna metod vid språköverföring inbjöds professor Leanne Hinton från University of California i Berkeley och Nancy Steele, från Karuke Nation till Sverige av Samiskt språkcentrum. Deras föreläsningar bekräftade att liknande generationsöverskridande metoder och mentorprogram använts med lyckat resultat hos andra urfolk.

Foto: Sylvia Sparrock

2015 startade Samiskt språkcentrum i samarbete med Samernas utbildningscentrum ett mentorprogram för det lulesamiska språket. Efterfrågan på mentor-lärling-metoden är stor och skulle kunna genomföras på flera håll i Sápmi även utan Språkcentrums medverkan. Utmaningarna för deltagarna är att hinna med aktiviteterna i sin vardag och att finna områden där språket kan ingå som en naturlig del. På en övergripande nivå handlar det också här om att bygga en struktur så att det inte vilar på eldsjälarna. Därutöver behöver "samiska rum" skapas utanför hemmen.

Samernas utbildningscentrum

Samernas utbildningscentrum i Jokkmokk är den enda samiska institutionen för vuxenutbildning på svensk sida. Fortfarande ges Slöjdlinjen, den populära utbildningen i samiskt hantverk som attraherar många samiska unga vuxna. Denna inriktning är unik eftersom slöjdutbildningarna i skinn/textil har kunnat erbjudas utifrån de olika språkgrupperna nord-, lule- och sydsamiska. Skolan är också en viktig mötesplats som förmedlar och stärker det samiska kulturarvet för samer från olika delar av Sápmi. Samernas utbildningscentrum samarbetar med Sámi allaskuvla om ett pilotprojekt för lulesamiska föräldrar. 19 föräldrar har anmält intresse för en intensiv nybörjarkurs i lulesamiska med fokus på kommunikation, att tala samiska. Studierna ska främja och utveckla grundläggande samiska språkkunskaper hos föräldrarna, samtidigt som deras barn utvecklar språket vid förskolan *Giella* och Jokkmokks sameskola. Intensivkursen tillhandahålls av Sámi allaskuvla, Norge, som har en beprövad metodik för att stimulera till kommunikation på samiska.

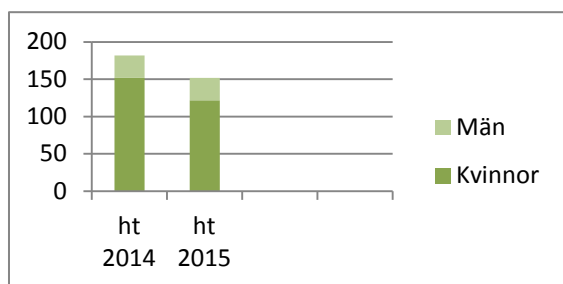
Samiska på universitet

Antalet studenter som läste något samiskt språk på Umeå universitet sjönk från 2014 till 2015, medan en ökning kunde ses på Uppsala universitet. Totalt när det gäller samiskt språk och kultur var det något färre studenter men intresset är fortsatt högt. Det är inte aktuellt att spekulera i någon nedåtgående trend.

	Umeå		Uppsala	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Nordsamiska A 30 hp	2	0	16	7
Lulesamiska A 30 hp	6	3	0	0
Sydsamiska A 30 hp	9	1	0	0
Nordsamiska B 30 hp	7	1	3	1
Samiska C (nord, lule, syd läser tillsammans)	7	0	2	0
Totalt	31	5	21	8

Tabell 1. Antal språkstudierande i samiska vid universiteten 2015-2016

När det gäller könsfördelningen så är dock bilden klar; kvinnorna dominerar stort. Det totala antalet antagna studenter vid Umeå och Uppsala universitet vid utbildningar i samiska språk och samisk kultur var 182 höstterminen 2014 och 152 höstterminen 2015.

Figur 1. Könsfördelningen över de totala antagna studenterna i Umeå och Uppsala. Det totala antalet studenter vid Umeå universitet. ht 2014: 152 kvinnor och 30 män (84 % kvinnor) och ht 2015: 122 kvinnor och 30 män (80 % kvinnor)

– För språkens utveckling i vardagslivet kanske det inte spelar så stor roll. Men det är klart, studier ger tillgång till andra möjligheter att använda språket professionellt och då får vi en större snedbalans av ett kön som får tillgång till den arenan av språkanvändning, kommenterade professor Mikael Vinka i Sameradion.⁹

Ännu ett exempel på den sneda könsfördelningen är antalet deltagare på de språkkonferenser som Samiskt språkcentrum varit arrangör/medarrangör av. Av 277 registrerade deltagare var 198 stycken (71 %) kvinnor. En stor del av konferensdeltagarna är språkarbetare, lärare etc. De flesta som undervisar i samiska i skolorna samt förskolepersonal är kvinnor.

Ny samisk professor

Umeå universitet har återigen en professor i samiska, vilket är glädjande. 2008-2015 var professuren ej tillsatt.

– Språkrevitalisering för att vända trenden så att samiska språk återigen används inom olika sammanhang kommer att vara ett fokusområde inom ramen för professuren, säger Mikael Vinka.

Vid Umeå universitet finns den enda samiska språkprofessurtjänsten. Uppsala universitet har en professor i finsk-ugriska språk.

Språkmaterial

Behovet av samisk skönlitteratur, facklitteratur och läromedel och resurser för produktion är stort och utgivning av samisk litteratur är fortfarande i princip obefintlig i Sverige.

⁹ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6365777>

Sametingets kulturråd har delfinansierat sju bokutgivningar under 2015. Några är på de samiska språken och några av de projekten hade bokrelease under Jokkmokks marknad 2016.

Litteratur	2013	2014	2015
Antal inkomna	7	15	14
Antal beviljade	3	5	7

Tabell 2 Inkomna och beviljade projektansökningar rörande litteratur, Sametingets kulturnämnd 2013-2015

Utgivning av samisk litteratur är nödvändig för att tillfredställa språklig dokumentation. Ordböcker och språkgrammatik är de mest elementära basproduktioner som behövs för att utveckla och erhålla daglig samisk språkprogression. Samiskt språkcentrum har under 2015 framställt nytryck av sydsamisk ordbok, ett basmaterial som har stor betydelse för språkbrukarna.

Om produktionen begränsas till endast användning av ett fåtal ord och synonymer från ett område, kan det i längden riskera att förminska den samiska språkrikedomen. Språkrikedomen och bejakandet av även lokala varieteter skapar självklart en större inspiration till lärande för eleverna genom den igenkänningseffekt och hemmahörande det kan skapa. Produktionen behöver därför göras så varierad som möjligt och anpassas till den ord- och begreppsrikedom som finns och används lokalt.

Samernas bibliotek

Samisk biblioteksverksamhet bedrivs idag med mycket begränsade resurser och huvudsakligen genom den av Sametinget anställda biblioteksconsulenten i Jokkmokk. I uppdraget för Sametinget som myndighet ingår att leda det samiska språkarbetet och det samiska biblioteket är en viktig resurs i detta. För att utveckla detta uppdrag krävs att biblioteket får möjlighet att ta en mycket större och mer aktiv roll särskilt rörande målgruppen barn och unga.

Förstärkt läromedelsbudget

Sameskolstyrelsen är den myndighet som har i uppdrag att främja utveckling och produktion av läromedel för samisk undervisning. Sameskolstyrelsen har hittills avsatt en halv miljon kronor årligen till läromedelsproduktion. Regeringen har föreslagit en förstärkning av läromedelsbudgeten till 1,5 miljoner kronor årligen tre år framåt. I jämförelse kan nämnas att på finsk sida har läromedelsproduktionen fått 4,6 miljoner per år. På norsk sida har läromedelsproduktion för år 2015 en budget på 22,5 miljoner kronor.

Bristen på läromedel kan styrkas av alla som arbetar med samisk undervisning. Idag tillverkar lärarna sina egna läromedel för att kunna hålla lektioner på en så hög nivå som möjligt. Bristen på läromedel gör att mycket av lärarnas tid går åt till produktionsarbete, även om det i sig kan innehålla en viss pedagogisk utveckling. I det stora hela är situationen inte alls tillfredställande. På norsk sida av Sápmi finns betydligt fler böcker att välja på, men går inte alltid att använda i Sverige. De dialektala skillnaderna är stora, undervisningsmaterial från Norge är gjorda efter norsk läroplan och texter på norska skapar ännu en tröskel för samiska skolbarn i Sverige.

Giellabiese - Giellabiese - Giëlebiesie

Samiskt språkcentrum har tillsammans med Sameskolstyrelsen ordnat språkbadsläger för årskurserna 5 och 6 inom sameskolans verksamhetsområde. Det blev två nordsamiska språkbad i Nikkaluokta och Björkudden där 44 elever deltog, ett lulesamiskt i Kvikkjokk med 14 elever och ett sydsamiskt i Lycksele med 29 elever, sammanlagt 87 elever.

Målsättningen med språkbadet är att utveckla och stärka elevernas muntliga samiska språkfärdigheter samt att utöka elevernas språkliga nätverk.

Översättningar och behovet av översättning

Samiskt språkcentrum ser stora behov av översättning av litteratur och läromedel till samiska men produktionen avstannar eller uteblir på grund av brist på översättare och korrekturläsare. Språkcentrum har själv drabbats i sitt arbete med utgivning av en handbok för förskolan. Antalet översättare är få, de har mer än nog med uppdrag, och flera av dem är i pensionsåldern och däröver. Det råder akuta behov att tillgodose och säkerställa tillgången av översättare och korrekturläsare på de samiska språken för framtiden.

Sámi Giellagáldu, gemensamt forsknings- och resurscenter för samiska

För att kunna använda samiska muntligt och skriftligt, i sociala medier och på alla andra språkarenor är det angeläget att man utvecklar samisk språkterminologi. Giellagáldu är ett samarbetsprojekt tillsammans med Sametingen i Sverige, Norge och Finland, med interreg-finansiering. Giellagáldu ska godkänna och komma med förslag på ny terminologi inom syd-, lule-, nord-, enare- och östsamiska. – När nya termer föds och tas i bruk, banar man vägen för andra språkåtgärder, som exempelvis skapandet av nya läroböcker och annat pedagogiskt material på de olika samiska varieteterna, säger norska Sametingets president Aili Keskitalo¹⁰.

Eftersom samiska talas i flera länder är det naturligt att språkvårdsarbetet sker i samverkan mellan de olika länderna. Detta för att undvika att språken utvecklas åt olika håll, vilket kan hända när ländernas majoritetsspråk påverkar de samiska språken. Sametingens målsättning är en permanent verksamhet med fast finansiering.

Sámás muinna/Sámásta mujna/ Saemesth munnjien

I fjolårets lägesrapport beskrevs Sámediggis - norska Sametingets - språkkampanj under 2014 som hette *Sámás muinna/Sámásta mujna/ Saemesth munnjien* (Snakk samisk te' mæ). Samiskt språkcentrum planerar att påbörja en liknande språkkampanj 2016, med målgruppen unga samer. Målet med Sámás-kampanjen är även att jobba med attitydförändring och samtidigt öka den samiska språkanvändningen, få nya talare, att samiskan synliggörs i allt fler sammanhang och inte minst digitalt, på sociala medier.

¹⁰ <https://www.sametinget.se/90571>

3. Kartläggning och strukturer

Detta kapitel omfattar Unescos punkter 2, 3, 4 och 5, om antalet talare, andelen talare inom hela populationen, i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används samt i vilken grad språket används i nya domäner. (Vem talar? När, var och hur?)

Antalet och andelen talare är parametrar som förändras relativt långsamt. Som vi påpekar i andra delar av lägesrapporten så är det av yttersta vikt att det växer upp nya generationer förstaspråkstalare. Tyvärr sker detta inte alls i den omfattning som krävs för att uppnå en reell revitalisering inom de olika språkområdena på den svenska sidan av Sápmi. Att stödja generationsöverföring behöver strukturer på samhällsnivå så att kunskapen inte försvinner med de modersmåls-talare som nu är gamla.

För att kunna göra de insatser som får bäst effekt och bäst anpassa insatserna efter de olika förutsättningarna som råder för de olika samiska språken krävs god kunskap om situationen. Detta är förstås även nödvändigt för att kunna följa upp effekterna av genomförda insatser.

2015 överlämnades till regeringen förstudien "Kartläggning av de samiska språken". I den undersöks möjligheterna att finna mätmetoder som kan användas i en kartläggning av samiska språkens utveckling. En mindre undersökning med fokus på samiska barns och ungdomars språkanvändning har genomförts. Förstudien gjordes vid Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet och Samiskt språkcentrum i dialog med Institutet för språk och folkminnen (ISOF). Förstudien föreslår en modell för kartläggning som genomförs i två faser under en treårsperiod.

Med kartläggningens frågeställningar, resultat och analyser finns det möjlighet att belysa hinder, utmaningar och möjligheter på individ- och samhällsnivå. Kartläggningen kan ge svar på nödvändiga förändringar och åtgärder så att samisk språkinläring för barn börjar fungera tillfredställande.

Samiskans mötesplatser

Att samiskan är stark i traditionella domäner stämmer till viss del. Men även där är språkets självklara närvaro hotad. Det räcker inte med de traditionella domänerna när mycket av vårt vardagsliv sker på svenska i andra domäner. Därför är det av yttersta vikt att jobba med attitydförändring när det gäller det samiska språket och rikta sig både mot de samiska språkbärarna och mot det svenska samhället.

Det samiska språksamhället är ett sårbart samhälle. Trots lagen om minoritetsspråk vilar fortfarande en stor del av språkets överlevnad på eldsjälars axlar. En fortsatt satsning vore att inrätta fler språkcentra och på så vis skapa fler lokala samiska

“ Speakers may consider

the dominant language to be the language of social and economic opportunity. - - - Note that multilingualism common throughout the world does not necessarily lead to language loss. “

Language Vitality and Endangerment/
Unesco Expert Group
www.unesco.org/culture/ich/doc/.../00120-EN.pdf

“ Giellageavaheaddjit

soitet jáhkkit ahte eanetlogugiella leat dat mii buktá sosiála ja ekonomalaš mátolašvuodaid. - - - Fuomáš ahte mánggagielatvuotta lea dábalaš miehtá máilmmi ii ge dat dárbbaš dagahit giellam. “

Language Vitality and Endangerment/
Unesco Expert Group
www.unesco.org/culture/ich/doc/.../00120-EN.pdf

mötesplatser. Om vi blickar över till Norge finns det 13 språkcentra med uppgift att revitalisera språken i sina områden. En god början på svensk sida skulle vara att Samiskt språkcentrum ges i uppdrag i att etablera kontor också i nordsamiska och lulesamiska språkområden. En viktig del av revitaliseringen är att det sker lokalt och blir en naturlig del av vardagslivet.

Det är viktigt att det finns medvetna, hållbara samt långsiktiga satsningar för att utöka de samiska språkens domäner. Fler lokala språkcentra skulle kunna fungera som domäner och moderskepp för bland annat utbildningar som når samiska föräldrar. Intresset för det samiska språket är stort och många

som har förlorat det vill ta tillbaka det men det behövs strukturella stöd. Sápmi är vitt och brett och vi behöver varaktiga och kontinuerliga mötesplatser.

Språket inom nya domäner

En stor del av våra liv sker digitalt idag. Samiskt språkcentrum oroas över att det publiceras så få språkanpassade digitala verktyg på samiska med det samiska samhället som målgrupp. De samiska språken är små språk vilket innebär att man inte kan göra någon ekonomisk vinst i arbete med digitala verktyg. Det behövs ytterligare insatser för att de samiska språken ska bli mer synliga i de digitala domänerna. Till exempel anpassade och utvecklade samiska digitalappar för läsplattor som med fördel kan användas inom förskolan även när personalen inte talar samiska. På så sätt kan barnen i alla fall få en liten språkstimulans.

De samiska språken har aldrig erövrat nya domäner i majoritetssamhället utan fått lov att hålla sig i hemmet. Man kan säga att språket är en barometer på kolonisationen. Därför behövs aktiva insatser.

Händelser i Sápmi

Samisk språkkonferens i Lycksele

Skapandet av fler mötesplatser synliggör och engagerar människor i revitaliseringen av de samiska språken. Språkkonferenser fyller en viktig funktion som berikande mötesplats. Detta visar tydligt den samiska språkkonferensen som Samiskt språkcentrum arrangerade i samverkan med Lycksele kommun. Syftet med konferensen var att diskutera samiska barns förutsättningar att behålla och utveckla samiska språket som vardagsspråk i svensktalande miljö.

Samisk språkkonferens i Lycksele, med 86 deltagare, varav 67 kvinnor och 19 män utformade gemensamt denna vision för framtiden:

År 2025...

- *Har alla samiska språkvarieteter samma status och samiskan är ett levande språk. Det finns en språkglädje och stolthet och fler talar, läser och skriver samiska.*
- *Finns samisk förskoleverksamhet i alla kommuner och det samiska språket kommer till barnen – inte tvärtom.*
- *Finns fler utbildade lärare och fler sameskolor.*
- *Är samiskan jämställd med andra ämnen i skolan och det finns en väl utvecklad läromedelsbank för samiska, samisk kultur och historia.*
- *Finns samisk vuxenutbildning, mentorer och stipendier för samiska studier*
- *Har svenska lärare mer kunskap om samisk kultur och kan lära ut det, och det finns kunskapsmål i läroplanerna om samisk kultur och historia.*
- *Stöttar alla samisktalande varandra och känner ett eget ansvar för sin egen och andras språkutveckling.*
- *Finns flera starka språkmiljöer och arenor där samiska är förstaspråket och samiska barn i alla åldrar erbjuds flera språkbad varje läsår*
- *Är samiskan synlig i samhället, har en naturlig plats, är prioriterad och ses som en tillgång/merit.*

Språket digitalt

Samiskt språkcentrum har tillsammans med Alfabetabokförlag framställt en samisk version av en befintlig digitalapp för de yngsta barnen. Appen bygger på bilderboken *Knacka på!* och finns på nord-, lule- och sydsamiska.

Appen *Sápmi knacka på!* har på tre månader, sedan december 2015, laddats ner tusen gånger. När den på lanserades låg den på 13:e plats på bästsäljarlistan.

I samarbete med Driva produktion har inspelning av Tjågkoe, sydsamisk animerad saga producerats för förskola till åk 3. Materialet finns på Utbildningsradion (UR) webbsida. Nordsamiska versionen finns som Cugo och på lulesamiska som Tjutju. Anledningen till denna satsning är det stora behovet av text och digitala medier på sydsamiska.

Foto: Anders Östergren

Slutord

Samiskt språkcentrum kan bekräfta att samisk språkrevitalisering är en långsam process. För många samer tar det mycket engagemang på egen tid:

“Tack Sverige, för din assimileringspolitik som medförde att jag inte fick lära mig mitt språk och nu istället får lägga ner sjukt mycket tid. Jag hade kunnat lägga den tiden på miljöarbete eller att forska eller...” (Student)

Också språkarbetare blir uppgivna:

“En samiska-lärares nästintill omöjliga situation med undervisning av samiska för förskole- och skolbarn inom olika skolor. Arbetsfältet är flera mils radie stort och med undervisning någon timme här och där. Känsla av utanförskap, ingår inte i arbetslaget. Den ordinarie läraren upplever samiska-läraren som en överraskning varje gång läraren kommer. Ibland blir man inte heller i förväg informerad om till exempel friluftsdagar”. (Lärare)

Idag har läraren övergett sin anställning i Sverige till förmån för arbete i en samisk barnehage (samisk förskola) i en tvåspråkig kommun i Norge. I samband med flytten erhöll även lärarens egna barn utökad samisk språkundervisning på den nya anställningsorten. Detta är bara ett exempel på en oattraktiv arbetsituation med dåliga arbetsförhållanden och låga löner som råder inom kommuner i Sverige. Inte underligt att landet väster om oss är attraktivt.

“Just nu känner jag mig så anti mot språket, befinner mig i trots, vill inte längre ha något med samiskan att göra. Detta har varit en evig kamp om samisk undervisning till mina tre barn som jag fört, en process som har pågått i min familj mellan 2002-2016. Konsekvensen är att mitt yngsta barn som går i 6:an nu slutat med samisk-undervisningen. Hon läser samiska som modersmål efter skoltid och orkar inte jäkta hem efter skolan för att sedan skjutas till samiskan på ett annat ställe. Jag anser att samiskan är så viktig att den ska kunna jämföras med andra skolämnen och läsas på en bra tid på dygnet. Och inte efter skoltid efter en lång skoldag. Vi har hela tiden jobbat utifrån ett minusläge. Kampen under alla dessa år har varit att försöka få till en stabil och varaktig undervisning till mina barn. Sedan man övertygat om att samiskan är så viktig, byts rektorer eller annan skolpersonal ut och man får börja om igen, från minus. Och nästan det värsta är att man måste övertyga all annan personal och försöka förändra deras attityder gentemot samiskan med att försöka få dem att förstå hur viktig samiska språket är för mitt barn. Det finns så mycket okunskap och brist på att vilja förstå.” (Förälder)

Avslutningsvis finns det funderingar kring vad överföringen av det samiska arvet innebär. Samiska ungdomar är idag den grupp som ansvarsfullt kämpar inom olika samhällssektorer och nivåer och värnar om det samiska. Det kan handla om gruvetableringar, debattartiklar, klimatfrågor i Paris, melodifestival, Nuoraid Lávdi under Jokkmokks marknad - samhällsinsatser där man synliggör och driver de samiska frågor framåt.

Bilaga: Modeller och erfarenheter

I 2015 års lägesrapport delger vi även modeller och erfarenheter att revitalisera de samiska språken utifrån ett långsiktigt arbete och modeller som fungerat väl i andra sammanhang.

Förskola

Vid den samiska förskolan i Jokkmokk påbörjades hösten 2014 ett utvecklingsarbete för att tydliggöra samisk språkinlärning, man lär sig samiska på ett bättre sätt än tidigare. Den metod som förskolan arbetar med följer den modell som finns i Colin Bakers forskning och som också har använts av Jon Todal i Svahken Sijte på sydsamiskt område. Inom förskolan finns både lulesamiska och nordsamiska jämsides.

Tidigare var den nordsamiska och lulesamiska gruppen uppdelad i olika avdelningar, men i båda grupperna fanns blandade samiska språkkunskaper hos barnen. Nu är barnen uppdelade i olika avdelningar: De barn som har samiska som hemspråk, oavsett om det är lulesamiska eller nordsamiska, är i en avdelning. De barn som har samiska som andraspråk återfinns i en nordsamisk respektive lulesamisk avdelning.

I avdelningen med förstaspråkstalare är all verksamhet på samiska. Det faktum att det finns två olika dialekter i avdelningen är inget hinder utan har istället visat sig vara positivt då barnen lär sig både förstå och kommunicera med varandra obehindrat. De två andra avdelningarna har organiserats utifrån modellen med Giellabeassi. Där är också samiska huvudspråket men med svenska som stödsspråk eftersom barnen inte har samiska som sitt hemspråk.

Båda grupperna lär sig samiska på ett bättre sätt än tidigare. Barnen med samiska som hemspråk har möjlighet att utvecklas ytterligare eftersom språket används konsekvent i kommunikationen och har möjlighet att bli mer avancerat på det sättet. I avdelningarna med andraspråkstalare är också språkutvecklingen positiv. Alla barn är på samma nivå vilket gör att utvecklingen sker i egen takt och att ingen av barnen hämmas av andra barn som har språket från sin hemmiljö. Föräldrarna har ett stort intresse att samiska språket utvecklas hos barnen och är positiva till språkutvecklingen och vill också lära sig och utveckla sin egen samiska. Giella förskola har därför producerat en folder med olika begrepp och meningar på samiska som stöd för föräldrarna så att samiskan kan utvecklas mer även i hemmiljön.

Förändringar är en process och det har funnits oro att uppdelningen av barnen i olika kunskapsgrupper kan påverkas negativt men personalen är nöjd med det nya arbetssättet och ser en tydlig utveckling i barnens lärande både språkligt och kulturellt. Utifrån personalens vidareutbildning i samiska påbörjades förändringsarbetet och samtidigt skapades en föräldrasamrådsgrupp där verksamheten förankrades och diskuterades. Utifrån gemensamma strategier kom man fram till att pröva detta arbetsätt med olika kunskapsgrupper. Enligt den ansvariga avdelningsledaren för lulesamiska Giellabeassi, räcker det inte med att följa dagens utarbetade läroplan utan det måste finnas tydlig målsättning för hur vi ska nå upp till ett levande samiskt språk. Utvecklingen ska inte enbart vara beroende av att det finns intresserad personal, det måste finnas inbyggt i systemet vad den samiska undervisningen ska leda till.

Starka undervisningsmodeller via språkbad och samiska språkmiljöer

Annika Pasanen, språkforskare vid Helsingfors Universitet, menar att språkets status har en stor betydelse. Om språket behandlas som en omistlig del i kulturen har den en given plats i helheten och ska därmed vara undervisningsspråk i alla ämnen. Det är då den har en chans att revitaliseras och bli ett levande språk i samhället. Om det istället behandlas som ett objekt, ett skolämne vilket som helst

får det ingen bra status varken i det samiska eller i det andra samhället. Språkinläringen blir då inte heller på den nivån att eleverna lär sig ett fungerande språk.

Språköverföringen måste för att lyckas vara en aktiv inläring redan när man är barn. Barn lär sig ett språk aktivt bara om man regelbundet pratar språket och om barnet själv förväntas använda språket. Det ska användas som ett regelrätt kommunikationsspråk för aktiv inläring. Språköverföring kan ske i hemmet, vilket ger de bästa förutsättningarna, via giellabeassi (språkbon) och giellalávgun (språkbad) och som undervisningsspråk i skolan. Detta är exempel på starka språkmodeller som ger bra resultat i språkundervisningen. Utifrån detta är en satsning på samiska förskolor det allra viktigaste för att få en framtida utveckling som är godtagbar.

Enligt Annika Pasanen måste man tydligt bestämma målen för språkrevitaliseringen, om det ska vara ett fullvärdigt språk för barn och vuxna eller inte. Vill man det så måste man bestämma metoder och strategier som leder till de mål man har satt upp. Annika Pasanens råd utifrån den forskning och det lyckade arbetet som gjorts för enaresamiskan är att:

- Göra Giellabeassi och Giellalávgun över hela språkområdet.
- Göra språket till undervisningsspråk i skolan.
- Anordna intensivkurser i samiska för unga vuxna, småbarnsföräldrar och lärare i förskola och skola för att öka språkanvändningen i hemmet.
- Informera bort missuppfattningar och fördomar kring språket och undervisningen, såsom att barn blir halvspråkiga, att barn inte kan lära sig flera språk samtidigt, att det inte går att undervisa i ett minoritetsspråk, att eleverna inte blir nog duktiga i t.ex. matematik för att klara sig vidare i det andra samhällets skolsystem o.s.v.

Om man ska lyckas med revitalisering av ett språk finns ett antal kriterier som måste uppfyllas:

- En förståelse måste finnas hur språköverföring går till. Det är t.ex. en vanlig missuppfattning att det räcker med några timmars språkundervisning i veckan på förskola och skola.
- Språkrevitaliseringen måste också vara viktig för fler än språkaktivisterna och lärarna. Om de "vanliga" människorna och föräldrarna inte är engagerade utan lämnar över ansvaret till andra är förutsättningarna mycket sämre.
- Språköverföringen måste prioriteras högst. Om grunden och förståelsen saknas att full satsning på språkinläringen måste göras, fungerar inga andra metoder heller.
- Man måste prata språket. Många språkförespråkare och språkpolitiker pratar om språket men pratar inte språket. Det är ett vanligt fenomen bland minoritetsspråken, vilket ofta blir tydligt på möten och konferenser. Detta ger inget förtroende och de blir inga goda förebilder för språkets utveckling.
- Tolerans måste finnas att språket inte är och inte blir som förr. Det blir en förändring med nya generationer som lever ett annat liv än man gjorde tidigare. Språket är inte statiskt utan förnyas i ett nytt samhälle. Den acceptansen och förståelsen måste finnas. Samtidigt måste den äldre generationen börja prata samiska med barn igen.

Varför enaresamiskan har lyckats är att både aktivister och "vanliga" talare har insett att de måste tala samiska i alla situationer. Detta måste göras trots risken att utesluta någon i sällskapet som inte pratar språket. Men det är ändå mindre dåligt än att alltid prata majoritetsspråket. Tolerans har hjälpt till att revitalisera språket.

Även Jon Todal, språkforskare vid Sámi Allaskuvla i Guovdageaidnu är tydlig med att målet med vad man vill med språket måste vara tydligt. Vill man revitalisera språket måste det till politiska beslut som sedan ska genomföras metodiskt, utifrån modeller som man har bestämt och som har prövats på andra ställen, inte skapa egna oprövade modeller som bygger mer på tro än vetande. Det finns

mycket kunskap om starka och svaga modeller i språkinläringen genom den forskning som bedrivits på olika håll i världen.

Både Jon Todals forskning som genomfördes som ett språkrevitaliseringsprojekt i Elgå (*DIEDUT Nr 1, 2007 Samisk språk i Svahken Sijte*) på sydsamiskt område år 2001-2006 och Torkel Rasmussens forskning i Deatnu och Ohcejohka (*DIEDUT Nr 5, 2014, Go ealáska, de lea váttis dápmat*) på nord-samiskt område i början av 2000-talet bekräftar att metoderna som fungerar bäst är Giellabeassi, språkbadsmodellen och att språket ska vara huvudspråk i förskolan för att sedan föras in i skolan. Den modellen som användes bl.a. i Svahken Sijte har från början utvecklats speciellt hos maorierna på Aotearoa/Nya Zeeland. Arbetet måste vara väl förankrat bland föräldrar och lokalmiljön i övrigt samt att det också ska ha koppling till den kulturella miljön där traditionell kunskap och medverkan i traditionella aktiviteter är viktig. Språkbaden är idag extra viktiga för elever som inte inryms i sameskolorna eller integreringen. Det finns ytterligare forskning som stödjer detta sätt att arbeta med språkitalisering. I detta sammanhang kan Colin Baker nämnas som 2011 gav ut sin bok *Foundation of Bilingual Education and Bilingualism*.

Enaresamiskan

Den revitalisering som har skett med enaresamiskan i nordöstra delen av Sápmi är ett bra exempel på att det är fullt möjligt att ta tillbaka ett språk som är på utdöende. Enaresamiskan har idag 300-350 talare efter en lång tid av negativ utveckling på grund av nedvärderande behandling av det finska samhället och utbildningssystemet. Detta gjorde att språket tappade status och att alltfler yngre övergav språket till förmån för finskan. Enaresamiskan har som mest haft ca 1000 talare i början av 1900-talet.

1997 kan sägas vara ett brytningsår för enaresamiskan då det arbete som gjorts för att revitalisera språket resulterade i att två s.k. Giellabeassi (språkbon) etablerades i Enare och i Ivalo. Ett Giellabeassi är en form av tidigt Giellalávgun, språkbud för förskolan, där språket används konsekvent vilket gör att barn som inte kan språket lär sig snabbt. Målet är att alla barn i Giellabeassi ska vara tvåspråkiga när de börjar skolan. Resultaten av detta arbetsätt har varit betydelsefulla och radikala, enligt Annika Pasanen, språkforskare vid Helsingfors universitet som forskar om enaresamiskans revitalisering.

Sedan år 2000 har Enaresamiskan varit undervisningsspråk i nästan alla ämnen i grundskolan. På lågstadiet har all undervisning skett på enaresamiska. På mellanstadiet är det i mindre omfattning medan undervisningen på högstadiet ännu är mest på finska.

Detta har också resulterat i att familjerna har börjat använda samiska i hemmet, i sociala sammanhang och umgänget i övrigt, efter att det tidigare endast skett på finska. Den samiska dräkten har börjat synas mer konsekvent, samebarn har börjat döpas med samiska namn och alltfler samer har börjat studera språket. Enaresamiska har blivit ett högstatusspråk i området vilket innebär att även etniska finska medborgares barn lär sig enaresamiska i skolan tillsammans med de samiska eleverna. Medvetenheten om språket har ökat markant i området men också i Finland som helhet. Idag har 60 barn lärt sig enaresamiska via Giellabeassi vilket är mycket med tanke på att det endast har funnits 350 talare av språket.

Ytterligare en effekt av de goda resultaten via Giellabeassi blev problemet med de förlorade generationerna, eftersom samiskan talades av barn och gamla med få vuxna i medelåldern. Alltså de som skulle ha varit lärare och läroboksförfattare. Den åtgärd som gjordes var att det arrangerades en kompletterande intensivutbildning på ett år via Uleåborgs Universitet, det lokala utbildningscentret samt Anargiela Serviin. 17 personer, de flesta lärare, tog den möjligheten och tog ledigt från sin respektive arbeten. Utbildningen genomfördes på akademisk nivå med komplettering via ett

lärlingssystem med "språkmästare". Detta innebar att studenterna fick vara med i vardagslivet tillsammans med äldre talare av språket där de enbart talade samiska med varandra. Detta var en viktig del i utbildningen eftersom studenterna inte bara lärde sig språket utan även kulturen, traditionerna och det sammanhang språket hade i verkliga livet.

Didaktik utifrån samisk pedagogik

Idag finns ingen uttalad samisk pedagogik som används i de samiska förskolorna eller sameskolan. Sameskolstyrelsens verksamhet framhäver att det finns en samisk grundtanke i verksamheten som utgår från ett samiskt perspektiv beroende på personalens egen kunskap och samiska identitet. Den kompetensen är oerhört viktig och håller idag upp den samiska inriktningen och innehåller självklart samisk pedagogiska inslag i de samiska förskolorna och sameskolorna. Samtidigt är verksamhetens samiska nivå mycket beroendet av de enskilda lärarnas kompetens och intresse. Därför är det stor skillnad mellan förskolornas och sameskolornas undervisning om verksamheten bedrivs utifrån samiska eller svenska som huvudspråk. Detsamma gäller de samiska pedagogiska inslagen.

Under åren 2005-2007 genomfördes ett forskningsprojekt vid sameskolorna i Gällivare och Jokkmokk om att införa ett mer tydligt samiskt perspektiv i undervisningen (Diedut, 4/2008). Forskningsledare var Asta Mitkijá Balto, Sámi Allaskuvla i Guovdageaidnu och Gunilla Johansson, Luleå Tekniska Universitet. Projektet genomfördes enligt aktionsmodellen där forskare och personal gemensamt förnyade och förändrade existerande praxis med grund från Baltos teori om *sámi árbevirolas bajásgessin, samisk traditionell uppfostran*.

Forskningsprojektet kunde konstatera att även om den samiska politiska viljan funnits i nära hundra år att skapa en samisk plattform för den samiska undervisningen, så har det inte lyckats. Forskning har visat att en orsak kan vara att det andra samhällets kultur är mycket starkare och kraftigt påverkar både det samiska samhället och tanke sättet liksom de samiska lärarnas mentalitet. Detta är ett resultat av den långvariga kolonisering samerna har utsatts för. För att ändra på det är det nödvändigt med en dekoloniseringsprocess där konsekvenserna rivs upp genom upplysning och att vända ett koloniserat tanke sätt till att börja värdesätta sin egen kulturs värden. Dekolonisering är mycket aktuell bland urfolken över hela världen och det var en av utgångspunkterna för den forskning som genomfördes på sameskolorna.

Resultatet av forskningsprojektet blev en konkretisering av vad samisk kulturell och traditionell kunskap är för något, vilka traditionella upplärningsmetoder som finns och hur dessa kan anpassas till skolan som ett pedagogiskt verktyg. Lärarnas uppgift var att transformera den samiska kulturen in i skolarbetet genom att lyfta fram samiska traditioner i pedagogiken, systematisera, analysera och förnya arbetsmetoderna. Enligt en av förskollärarna som deltog i forskningsprojektet, gav det en djupare kunskap om att vikten av och kopplingen till den samiska kulturen måste vara mycket tydligare i verksamheten. Det samiska etablissemanget med Sametinget och Sameskolstyrelsen måste bestämma vart skolorna vill med det samiska språket, samisk barnuppfostran och den samiska skolan. Förskolan är allra viktigast om vi i framtiden ska se den samiska kulturen och språket utvecklas. Det är där det börjar och vet vi inte vart det samiska samhället vill, vet vi inte heller vilken grund vi ska ge de samiska barnen, säger en skolanställd.

Den forskning som bedrevs vid sameskolorna i Gällivare och Jokkmokk är ett bra exempel att samisk pedagogik både existerar och är till stor nytta för undervisningen och de samiska elevernas utveckling. Den är grunden för det samiska samhällets utveckling där den samiska filosofin med språket och de samiska värdena har ett direkt samband med både den samiska historien, det samiska landskapet och framtiden.

Det är på sin plats att nämna några ytterligare forskare, förutom Asta Mitkijá Balto och Gunilla Johansson, som forskat kring samisk upplärning och pedagogik bland urfolk och minoriteter. Det är bl.a. Vuokko Hirvonen, Jon Todal, Torkel Rasmussen, Tove Skutnab-Kangas, Robert Dunbar, Colin Baker m.fl. Det finns med andra ord tillräckligt med kunskap att bygga den samiska pedagogiken kring. Här finns en hel del forskningsmaterial att tillgå och det finns intresserade forskare som kan bidra med sin kunskap. Det handlar om att bestämma sig att det är samisk pedagogisk inriktning som ska vara grunden i all samisk utbildning från förskola till universitet.

För att kunna utveckla samisk pedagogik och få ett bredare resultat behövs kompetensutveckling för all samisk personal både i den pedagogiska verksamheten och också i administrationen där kunskapsmodeller utvecklas som kopplar ihop traditionell och ny pedagogisk kunskap med tanke på framtidens samiska samhälle.